

Literatura

- Drbohlav, D., Pavelková, L. 2018. „Intra-European Movement of Czechs with Special Regard to Austria and Care Givers (The ‚MICO‘ Type – Between Migration and COmmuting).“ Pp. 205–266 in Scholten, P., Ostaijen, M. *Between Migration and Mobility – The Multi-Level Governance of Intra-European Movement*. Cham: Springer.
- Lutz, H. 2011. *The New Maids – Transnational Women and the Care Economy*. Londýn: Zed Books.
- Parreñas, R. S. 2002. „The Care Crisis in the Philippines: Children and Transnational Families in the New Global Economy.“ Pp. 39–54 in Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. *Global Woman*. London: Granta Books.
- Speranta, D. 2014. „From ‚Brain Drain‘ to ‚Care Drain‘: Women’s Labor Migration and Methodological Sexism.“ *Women’s Studies International Forum*, Vol. 47, No. B: 203–212.

Nájemní domácí práce v kontextu genderových vztahů, postsocialistického vývoje rodinné politiky a ideálů péče

Hana Hašková

Sekeráková Búriková, Z. 2017. *Panie k deťom a na upratovanie. Podoby platenej práce v domácnosti*. Brno: Munipress.

Nakladatelství Masarykovy univerzity vydalo v roce 2017 knihu *Panie k deťom a na upratovanie* s podtitulem *Podoby platenej práce v domácnosti*.⁷⁹ Napsala ji Zuzana Sekeráková Búriková, která tím navázala na svou předchozí spoluautorskou knihu *Au pair*. Publikace *Panie k deťom a na upratovanie* analyzuje vznikající trh s placenou prací v domácnosti na Slovensku. Konkrétně se věnuje poptávce po najímání žen na úklid v domácnostech a na péči o děti.⁸⁰ Ostatní typy nájemní domácí práce, jako je např. péče o stárnoucí populaci, ponechává autorka v knize záměrně stranou.

Autorka ukotvuje svou studii v rámci soudobé mezinárodní odborné diskuse a výzkumu placené práce v domácnostech a poukazuje na to, v čem je situace nově

79 Tento text byl napsán s podporou grantu GA ČR č. 17-04465S a s institucionální podporou RVO 68378025.

80 V tomto textu využívám termínů nájemní/ placená domácí práce / práce v domácnosti jako termínů, které zastřešují najímání žen na úklid v domácnostech i na péči o děti.

vznikajícího trhu s placenou prací v domácnostech v postsocialistickém kontextu shodná či naopak odlišná od převážně analyzovaných trhů nájemní domácí práce v zemích globálního severu.

V kontextu České republiky a Slovenska následuje tato kniha po publikacích analyzujících slovenské migrantky vykonávající placenou domácí péči o stárnoucí populaci v ekonomicky bohatších zemích Evropy (např. Bahna 2015; Hess 2001; Búriková, Miller 2010; Sekulová 2013, 2015), po publikacích na téma nájemní domácí práce v České republice vykonávané migrantkami (např. Ezzeddine 2012; Ezzeddine a kol. 2014; Redlová 2013), po publikacích o českých chůvách ve vietnamských rodinách žijících v Česku (např. Souralová 2012, 2015), po knize analyzující český trh s nájemní domácí prací perspektivou agentur, které ji nabízejí (Souralová a kol. 2017), a po teoretických publikacích analyzujících nájemní domácí práci i její specifické podoby v postsocialistickém prostoru (např. Uhde 2012, 2016). V návaznosti na předchozí studie tato kniha rozšiřuje poznání o nájemní domácí práci v postsocialistickém prostoru v těch aspektech, jimž nebyla doposud věnována dostatečná pozornost.

Empirický výzkum, z něhož autorka v knize vychází, je postaven na 27 rozhovorech s ženami a muži, kteří mají na Slovensku zkušenost s najímáním pracovníků na domácí práce, a na 11 rozhovorech se ženami, jež v domácnostech jiných na Slovensku pracují. V první části knihy autorka popisuje formující se trh s nájemní domácí prací a poptávku po úklidu v domácnostech a po placené péči o děti. Ve druhé části knihy odpovídá na otázku, kdy a za jakých okolností jsou ženy na domácí práce a péči o děti najímány, přičemž zvláštní pozornost věnuje vlivu institucionálních podmínek a kultuře péče o děti, které do značné míry strukturují poptávku po nájemní domácí práci. Třetí část knihy zkoumá nájemní domácí práci v kontextu genderových vztahů a nerovností. Autorka v ní explicitně navazuje na Barbaru Ehrenreich a Arlie R. Hochschild (2003) a Helmu Lutz (2008, 2011), aby poukázala na rozdíly v najímání péče o děti na straně jedné a najímání úklidových prací v domácnosti na straně druhé odhalením toho, koho a čí práci najímané domácí pracovnice zastupují. Čtvrtá kapitola se v návaznosti na Lutz (2008, 2011) soustředí na to, jaké genderované představy mají ženy a muži o tom, kdo je vhodný pro výkon určitého typu nájemních domácích prací. V závěru autorka sumarizuje hlavní výzkumná zjištění a porovnává poptávku a nabídku na nově se formujícím trhu s nájemní domácí prací na Slovensku. Ačkoliv si autorka nečiní nároky na zevšeobecnění svých zjištění mimo Slovensko, mechanismy popsané v knize, jakými strukturují poptávku po nájemní domácí práci genderové vztahy, institucionální podmínky a kultura péče o děti, vybízejí k možnostem rozšíření zjištění prezentovaných v knize i nad národní rámec tam, kde lze identifikovat podobné institucionální a kulturní podmínky.

Kniha Zuzany Sekerákové Búrikové nás utvrzuje v poznání, že se světová mapa nájemní domácí práce v čase mění a že se s najímáním placených pracovníků na úklid

domácnosti a péči o děti setkáváme již i v zemích bývalého socialistického bloku, které byly v prvních dekádách po pádu železné opony vnímané jako region, ze kterého ženy pouze odjížděly pracovat do domácností v bohatších zemích, ale nebyly regionem s poptávkou po tomto typu práce.

Předložená empirická analýza ale nepotvrzuje jen změnu politické geografie najímání pracovníků do domácností, ale vybízí také k rozšíření analytických konceptů vztahujících se k nájemní domácí práci. Na rozdíl od situace v řadě zemí západní Evropy a Severní Ameriky totiž na Slovensku není podle autorky většina pracovníků v domácnosti ani migrantkami, ani nemají vlastní nezletilé děti, o které by pečovali jiní rodinní příslušníci v důsledku odchodu matky za prací do zahraničí. V knize popsaná situace na Slovensku tak nedoplňuje mozaiku globálních řetězců péče a nájemní domácí práce v kontextu nerovností mezi různými regiony světa, vedoucích k odlivu péče (*care drain*) ze zemí globálního jihu (viz např. Hochschild 2000; Parreñas 2000; Williams 2012).

V kontrastu ke Spojeným státům americkým, kde je najímání péče o malé děti mimo jiné spojováno s minimalistickým sociálním zabezpečením, včetně absence placené rodičovské dovolené a dotovaných služeb péče o malé děti, autorka ukazuje, že na Slovensku strukturuje poptávku po nájemní domácí práci zcela odlišná rodinná politika společně s místními ideály péče. Slovenská (ale dodejme i česká nebo maďarská) rodinná politika podporuje celodenní péči matek o děti do tří let a absentuje v nabídce finančně a fyzicky dostupných služeb péče o takto malé děti. Ideálem péče o takto malé děti je navíc celodenní mateřská péče v domácím prostředí, která může být v případě potřeby částečně nahrazována výpomocí babičky. Souhra institucionálních a kulturních podmínek potom vede k tomu, že pokud matka nemůže nebo nechce celodenní péči o dítě mladší tří let poskytovat a babičku na výpomoc nemá, spíše než by rodiče uvažovali o sdílení péče mezi sebou, hledají si starší ženu s odrostlými dětmi, aby o dítě za úplatu pečovala. Protože je tato žena vnímána jako nahrazující matku, případně babičku, je její práce definována často jako pomoc matce. Platí to i v případě najímání pracovníků na úklid domácnosti. Skutečnost, že je jejich práce vnímána jako pomoc matce/ženě, odhaluje v obou případech genderovanost těchto prací. Na rozdíl od pracovníků, které jsou najímány na péči o děti a které jsou považovány za náhradu *babičky*, jež nemůže či nechce matce *pomáhat*, jsou ale pracovníce, které jsou najímány na úklid domácností, vnímány jako náhrada za *partnera ženy*, jež nemůže nebo nechce ženě s úklidem *pomáhat*. Zatímco ženy najímající si pracovníce na úklid zdůvodňují tuto situaci pracovní vyčerpáním partnera, matky najímající si pracovníce na péči o děti toto rozhodnutí vysvětlují v kontextu institucionálních podmínek či ideálů péče o malé děti nedostupností nebo odmítáním kolektivních služeb péče o děti a nemožností či odmítáním výpomoci ze strany babiček.

Autorka v knize také poukazuje na to, jakým způsobem souvisí najímání péče o děti s konceptem intenzivního mateřství (Hays 1996). Matky najímající si jiné ženy na pomoc

s péčí o děti se totiž ne vždy vrací zpět do zaměstnání. Důvodem najímání domácích pracovníků bývá i skutečnost, že má matka více dětí, a jestliže chce všem zajistit intenzivní péči včetně podpory ve všech oblastech, o které děti projeví zájem nebo v nich projeví talent, rozhodne se pro delegování rutinních činností s dětmi (např. odvádění dítěte na kroužky a do školy a jeho vyzvedávání z kroužků a ze školy, chození s kočárkem, když dítě spí) na placenou pracovníci, případně pro najmutí pracovníce na úklid domácnosti nikoliv proto, aby byla více času mimo rodinu, ale právě proto, aby měla více času na děti a rodinu v těch oblastech, jež považuje za důležité. V případě najímání pracovníků na tyto rutinní činnosti (nebo vyřádkování dětí na hřišti) pak již nejsou preferovány starší ženy, které mají být náhradou pomáhající babičky, ale studentky, u nichž se obdobně jako u žen v důchodovém věku předpokládá, že mají čas, nemusejí si platit pojištění a spokojí se s nižší finanční odměnou. V souladu s intenzivním mateřstvím pak může být i poptávka po třetí skupině pečovatelek o dítě, totiž pečovatelek profesionálek, které mají např. znalosti pedagogiky Montessori. Ačkoliv se v takových případech rodiny obrazejí zpravidla na agentury, jež nájemní domácí práci zprostředkovávají, poptávka se zde neseťká s nabídkou. Právě proto, že je poptávka po nájemní domácí práci elastická a časově kopíruje rodinný cyklus (je potřeba pouze na několik let, než děti začnou navštěvovat /mateřskou/ školu, nebo jen na několik hodin týdně – v případě úklidů nebo odvádění dětí do/z kroužků), ale také vzhledem k nízké výši finančního ohodnocení této práce a skutečnosti, že je vykonávána zpravidla bez smlouvy těmi, které nemusejí platit pojištění, většina domácích pracovníků se na domácí práci nespécializuje. Studentky tyto práce provádějí, dokud si nenajdou plnohodnotné zaměstnání. Důchodkyně je zase vykonávají, dokud nemají vlastní vnoučata. A nezaměstnané ženy v předdůchodovém věku nebo nízko placené zaměstnankyně si těmito pracemi finančně vypomáhají, ale nestávají se jejich hlavní pracovní náplní, v rámci níž by se snažily o zvyšování své kvalifikace. Poptávány jsou tedy pečovatelky profesionálky, nicméně pracovní podmínky nájemní domácí práce profesionalizaci neumožňují.

Ačkoliv autorka nespojuje nájemní domácí práci na Slovensku s ekonomickou mezinárodní migrací, genderové role, dělba práce mezi muži a ženami a v kontextu (nejen) Slovenska i dělba práce mezi generacemi jsou i zde (společně s institucionálními podmínkami a lokálními ideály péče) klíčovým důvodem pro najímání pracovníků na domácí práce. Většinu najímaných žen na péči o malé děti nebo na úklid domácností tvoří podle autorky slovenské studentky, důchodkyně, nezaměstnané ženy v předdůchodovém věku a zdravotní sestry, které si touto neformální prací přivydělávají z důvodu finančně podhodnocené „ženské“ pečovatelské práce nejen v rámci šedé ekonomiky, zatímco najímání ukrajinských žen na úklid domácnosti nebo Filipínek na péči o děti se sice na Slovensku vyskytuje také, ale není to dominantním rysem tamní nájemní domácí práce. S genderovými rolami není spojena jen poptávka po nájemní domácí práci, ale i to, jaké charakteristiky má najímaná žena mít. V kontextu Slovenska však

tím klíčovým není etnicita, ale životní fáze najímané ženy. Do budoucna se ale lze domnívat, že i tady část trhu s domácími pracemi pokryjí migrantky, což zvýrazní genderové i sociální mocenské nerovnosti fenoménu nájemní domácí práce, které jsou v knize někdy jen naznačeny a čekají na další rozvedení.

Knihu lze považovat za zdařilou, čtenářsky přívětivou a odrážející stupňující se praxi i výzkumný zájem o téma nájemní domácí práce. Shrnuje dosavadní poznání, s odkazy na zahraniční i domácí odbornou literaturu interpretuje nové poznatky o tomto fenoménu v kontextu genderových vztahů, postsocialistického režimu péče o děti i místně specifického vývoje rodinné politiky a zaměstnanosti žen. Publikaci je možné doporučit zejména těm, kdo se zabývají otázkami genderových vztahů a nerovností, genderových aspektů práce, péče o děti, rodinné politiky a vazeb mezi placenou a neplacenou prací.

Literatura

- Bahna, M. 2015. „Victims of Care Drain and Transnational Partnering? Slovak Female Care Workers in Austria.“ *European Societies*, Vol. 17, No. 4: 447–466.
- Búriková, Z., Miller, D. 2010. *Au pair*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. 2003. *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta.
- Ezzeddine, P. 2012. „Mateřství na dálku: Transnacionální mateřství ukrajinských migrantek v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum / Gender and Research*, roč. 13, č. 1: 24–32.
- Ezzeddine, P. a kol. 2014. *Migrantky a nájemná práce v domácnosti v České republice*. Praha: Sdružení pro integraci a migraci.
- Hays, S. 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Hess, S. 2001. „Au-pairstvo-migrační strategie mladých žen zo Slovenska.“ *Aspekt*, č. 1–2: 265–271.
- Hochschild, A. R. 2000. „Global Care Chains and Emotional Surplus Values.“ Pp. 130–146 in Huttons, W., Giddens, A. (eds.). *On the Edge: Living with Global Capitalism*. London: Janathan Cape.
- Lutz, H. 2008. *Migration and Domestic Work: A European Perspective on a Global Theme*. Aldershot: Ashgate.
- Lutz, H. 2011. *The New Maids: Transnational Women and the Care Drain, and the Care Economy*. London, New York: Zed Books.
- Parreñas, S. R. 2000. „Migrant Filipina Domestic Workers and the International Division of Reproductive Labor.“ *Gender and Society*, Vol. 14, No. 4: 560–580.
- Redlová, P. 2013. „Employment of Filipinas as Nannies in the Context of Post-Socialist Czech Republic.“ *Lidé města / Urban People*, roč. 15, č. 2: 185–215.
- Sekulová, M. 2013. „Transnational Households in the Context of Female Migration from Slovakia to Austria.“ *Lidé města / Urban People*, roč. 15, č. 2: 217–236.
- Sekulová, M. 2015. „Nejčistotnejšie, najzodpovednejšie, najpracovitejšie. Slovenské

- opatrovatelky senioriek a seniorov v Rakúsku." Pp. 101–134 in Kobová, Ľ. *Feministky hovoria o práci*. Bratislava: Aspekt.
- Souralová, A. 2012. „Vietnamské rodiny a jejich české chůvy: Vzájemná závislost v péči o děti." *Sociální studia*, roč. 3: 31–50.
- Souralová, A. 2015. *New Perspectives on Mutual Dependency in Care-giving*. Farnham: Ashgate.
- Souralová, A. a kol. 2017. *Péče na prodej. Jak se práce z lásky stává placenou službou*. Brno: Munipress.
- Uhde, Z. 2012. „Slepá ulička instituce nájemní domácí péče." *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 13, č. 1: 12–23.
- Uhde, Z. 2016. „From Women's Struggles to Distorted Emancipation: The Interplay of Care Practices and Global Capitalism." *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 18, No. 3: 390–408.
- Williams, F. 2012. „Converging Variations in Migrant Care Work in Europe." *Journal of European Social Policy*, Vol. 22, Vol. 4: 363–376.

O jazyku kriticky aneb Aby „hezky česky" neznamenal „patriarchálně"

Tereza Jiroutová Kynčlová

Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Patrně to byla neuvěřitelná shoda okolností. Ve stejném roce, kdy se Kryštof Kolumbus vyloďil na Bahamách a přinesl španělské koruně informace, které umožnily bezprecedentní evropskou koloniální expanzi, vydal ve své době nejprominentnější španělský literát a jazykovědec Antonio de Nebrija první souhrnný soupis španělské gramatiky, v němž poznamenal, že jazyk byl vždy partnerem říše (Greenblatt 2004). Koloniální říše byla tedy ještě v příslovečných plenkách, avšak de Nebrija si již dobře uvědomoval, jak významnou funkci sehrává (kodifikovaný) jazyk pro sociální kontrolu, správu společnosti, resp. pro udržování moci. Jazyk je tudíž inherentně nástrojem mocenským. De Nebrijovo vyjádření lze proto neméně dobře uplatnit na diskursivní říši androcentrismu, jehož ideologický aparát je vtělen do samé struktury a gramatického ukotvení jazyka. Jazyk je partnerem androcentrismu.

Toto uvědomění stojí v základech genderové lingvistiky, tedy disciplíny, jejíž první kritické výzkumy spadají na poli německého a anglického jazyka do 70. let 20. sto-